

Historiebrev

No.2/2023 Enerhaugen, Grønland og Tøyen historielag

April 2023

Redaksjonens kommentar

Fram til sommeren vil Historiebrevet fokusere på Tøyen som bydel—mer enn Grønland og Enerhaugen. Både gater og sentrale steder vil bli omtalt i Historiebrev 2 og 3. Tøyen var opprinnelig en stor landbrukseiendom—som

strakte seg fra nåværende Carl Berners plass til områdene Keyserløkka og Lille Tøyen i nord, ned mot Grønland i sør—og avgrenset i vest mot Trondheimsveien og i øst mot Kampen og Enerhaugen.

Hva skjer i historielaget framover?

25/04 Byvandring fra—og omvisning av Arbeidsmuseet v/Bernt Bølviken (medlem)

23/05 Frysjuhallen og livet omkring Grønland v/ Inge Torstenson (medlem)

17/6 Matvandring på Grønland.

Følg med i kalenderen på historielagets hjemmesider under overskriften **AKTIVITETER/ KALENDER**.

Tøyen hovedgård—møt våren her

Tøyen hovedgård. Fasade mot sør. Foto: Kine Selbekk Ottersen.

En av perlene i EGT-området er Botanisk hage med Tøyen hovedgård. Denne utgaven av Historiebrev er viet Tøyen som område, og gården er sentral i det grønne Tøyen.

Inne i botanisk hage kan man oppleve Palmehuset, Botanisk, Geologisk og Zoologisk museum, Gamlehagen anlagt 1780-årene, Botanisk hage som omfatter anslagsvis 45 000 planter, Fjellhagen, Oldemors hage, Veksthus med Victoria-Regia. Kafeen Handwerk Botaniske byr på mat og drikke for mer eller mindre slitne travere.

Midt i medlemsmassen. Intervju med Karin E. Arnesen (nestleder i historielaget)

Intervjuer: Terje Knudsen

Karin forteller om oppveksten: «Familien på mammas side hadde bodd i Tøyengata fra 1905 og der bodde bestemor og bestefar omtrent til de døde. Riktignok hadde jeg en onkel på Bjølsen og en tante i Bygdøy Allé, men for øvrig var de «samlet» i Tøyengata 24, 27 og 29.

Jeg ble født på Kvinneklinikken 8/8 1945, midt mellom 2 atom-bomber, men verdenssituasjonen tror jeg mine foreldre fortrenget for jeg var jo tross alt et etterlengtet fredsbarn. Jeg fikk en trygg og god oppvekst i Tøyengata 24 som var en typisk leiegård for strøket. Det var en forgård og en bakgård, en «moderne» ute-do i mur, stall og en garasje i bølgeblikk. Mellom

garasjen og forgården var det klemt inn en liten «have» hvor det av og til ble plantet blomster, men haven var «privat» så den så vi nesten aldri. Mellom bakgården og stallen plantet fru Pedersen stemorsblomster hvert år, men de hadde en kummerlig tilværelse med knapt en times sol om dagen. Vi hadde en ganske «fin» utedo, en murbygning i 1 etasje med 8 «avtreder» slik at vi var 2 familier om hvert avlukke. Naboene hadde vi et greit forhold til, men ingen tråkket ned dørene til hverandre. Mange bodde ganske trangt, men jeg tror ingen følte de bodde kummerlig. Stallen står for øvrig den dag i dag, men er i en dårlig forfatning. På gavlveggen bak stallen og mot bakgården til Tøyengt 26 (der hvor Fortuna mek. verksted holdt til) er forresten en av de første «moderne» veggmaleriene i Tøyenområdet. Det sto ferdig i 1986, men nå trenger det «oppussing».

Men mamma ville ut i arbeid og det førte til at jeg ble såkalt nøkkelbarn, dvs jeg hadde dørnøkkelen i en snor rundt halsen. Jeg ble plassert i barnehagen på Hersleb skole og det var som et eldorado. Den dag i dag kan jeg huske både lokalet og «tantene». Der-

etter ble det 7 år på Hersleb folkeskole hvor jeg også stortrivdes.

Det ble etter hvert 5 år på Hegdehaugen og eksamen artium på naturfaglinjen i 1964. Deretter 1 år i England som au pair. Vel hjemme igjen visste jeg fremdeles ikke hva jeg ville bli og som mange jenter ble valget 1 år på sekretær-linjen. Jeg fant snart ut at jeg ikke ville bli sekretær. Etter en periode til sjøs ble det rett inn i sommerjobb hos Bennett Reisebureau hvor jeg ble i 15 år. Jeg tok markedsføring og fikk til slutt etter 5 år på kvelden diplomeksamen. Jeg solgte feriereiser, eller selskapsreiser, som det het den gangen, og ble etter hvert avdelingssjef for en egen produksjonsavdeling.

Det ble reiseliv i mange år fra 1982 til jeg gikk av i 2012. Jeg endte i 2000 som adm.dir./kjedesjef i reisebyråkjeden VIA Tours. Og gikk av med pensjon i 2012. Jeg har alltid elsket å reise, lese og ikke minst sette meg inn i historien til landene jeg har besøkt. Det er etter hvert blitt godt over 100 av dem.

Det ble ikke tid til å drive med hobbyer mens jeg jobbet, men den dagen jeg sluttet hadde jeg laget en lang liste med planer. Det ble først og fremst slektsforskning og derfra var veien kort til Norgeshistorie og lokalhistorie. På samling nr. to i januar 2020 i Enerhaugen, Grønland og Tøyen historielag meldte jeg meg og ble en del av styret – og så kom koronaen. Det ble dårlig med medlemsmøter, men styret jobbet hjemmefra og vi fikk mye på plass. Nå er vi endelig i full drift. Enerhaugen, Grønland og Tøyen er jo et eldorado for den som er historieinteressert og når slekten din kommer derfra i tillegg er lykken gjort. Det har vært 3 fantastisk spennende år, mye er gjort og planene fremover er mange. Hjertet mitt banker for EGT-området og jeg håper jeg kan få være med på ferden videre i enda mange år».

Tøyen - fra storgård til torg og områdesenter.

Tøyen hovedgård en vårdag 2023. Foto: Terje Knudsen.

Av: Tor Kubberud

Tøyen var opprinnelig en stor landbrukseiendom - som strakte seg fra nåværende Carl Berners plass til områdene Keyserløkka og Lille Tøyen, ned mot Grønland og i vest mot Trondheimsveien.

Eiendommen lå under Tøyen hovedgård - en av landets eldste, som en gang tilhørte Nonneseter kloster. Navnet kommer fra betegnelsen Tadvin eller Todvin - som var engelsk for beitemark. Tøyen hovedgård ble

Tøyen skole. Foto: Terje Knudsen.

kongens eiendom etter reformasjonen i 1547, og deretter statens eiendom. Området er nå en del av Universitetet i Oslo.

Hagegata og Tøyengata var som østkantens Pilestredet som en trase` fra nordøst ned mot sentrum av Oslo. Her var travel handelsvirksomhet og trafikk, med biler og trikkelinje. Kampetrikken fra Brinken til sentrum gikk i gatene. Nå er trafikkbildet endret. Med etableringen av Tøyen Torg og Tøyen T-banestasjon er biltrafikken redusert og trikken er bor-

Enden av Tøyengata ved Tøyengata 47, tegnet av arkitekt Rivalentz. Foto: Terje Knudsen.

te fra gatene. Hagegata er nå nærmest en gågate. Tøyengata er fortsatt en handlegate, med nye forretninger, men med mindre trafikk. Tøyen Torg har blitt et travelt områdesenter.

Tøyen vs. nedre Kampen.

Hvor går grensen? Det er nok ikke en definert grense i dag.

Som følge av utbyggingen av Tøyen Torg og området rundt har gradvis en større del av området blitt omtalt som Tøyen. Det som tidligere var nedre Kampen er i dag en del av Tøyen. Tøyen har «spist» seg østover. Tidligere lå for eksempel Kampen postkontor i Hagegata ved siden av baker Nordby og Kampen fiskerforretning lå der baker Norby kom inn. Den eldre befolkning regner seg nok fortsatt å bo på Kampen. Det er greit. Vi kan benytte begge.

Gatekunst på Tøyen. Jens Bjelkes gate. Foto: Terje Knudsen.

Tøyen hovedgård — en av Oslos stoltheter

Av: Terje Knudsen

Del 1. Gårdens historie fram til ca. 1800.

Neste del i Historiebrev 3/2023.

Innledning

Min oppvekst på Tøyen – det grønne Tøyen slik jeg husker det – hadde Botanisk hage som et sentralt sted i alt det grønne. Diamanten i det hele var Tøyen hovedgård. Vi vanket mye inne i hagen og på museene. Vi var på hils med de som arbeidet der og på ingen måte kjeppjaget ut av Botanisk hage dersom man ikke var i følge med voksne. Dette siste har jeg hørt om i de senere år. Jeg var fjerde generasjon på Tøyen. Min oldefar arbeidet i Botanisk hage og hadde bolig i en av de to østre portnerboliger. Han skal ha plantet et tre – knyttet til hans navn – uten at jeg vet mer enn det. Treet må være stort i dag. Dette ga meg en egen følelse av at jeg hørte hjemme her.

Vi var lommekjent i området rundt Tøyen hovedgård. Vi hakket ut trilobitter i skjæringene i Finnmarksgata, og fikk som belønning små kalendere da vi leverte inn de små forsteinede leddyrene som levde på kloden for ca. 500 millioner år siden.

Tøyen hovedgård er en av de eldste gårdene i dagens Oslo. Deler av det nåværende våningshuset ble bygd i 1679 etter en brann. Tøyen hovedgård er derfor sannsynligvis Oslos og Akershus eldste kjente bevarte tømmerbygning. Dens historie går mye lengre tilbake enn 200 år. I norrøn tid het gården «Tadvin» eller «Todvin», som kommer fra sammensetningen «tad/tod» (gjødtsel) og «vin» (eng, beitemark). Navnet viser til at det lenge må ha vært fruktbar jord og kan ha hatt sammenheng med at Tøyen var eneste «vingård» i Oslo som lå ned mot sjøen og hadde adgang til gjødtsel i form av tang og tare.

Kloster- og kirkegods

Nonneseter kloster, som lå i gamle Oslo, eide mange gårder i middelalderen. Klosteret var et benediktinerkloster for nonner og var viet til den hellige Maria. Det ble antakelig anlagt en gang før 1150. Klosterlevningene finnes i grunnen under eiendommene Schweigaards gate 55 og Grønlandsleiret 73. Tøyen var en av gårdene klosteret eide i middelalderen. Eiendommen var stor, den strakte seg fra Carl Berners plass, opp til Lille Tøyen og ned mot Grønland. I vest var eiendommen avgrenset av Tøyenbekken som rant langs Trondheimsveien. En sidegren til Tøyenbekken rant gjennom Botanisk hage, og rester av denne renner fortsatt i dagen fra Andedammen og ned til hagegjerdet ved Jens Bjelkes gate.

Gården var kloster- og kirkegods helt fram til 1617. Fra da skal gården ha tilhørt lagmann Bertil Mule (Hedmark). Den første beskrivelsen av bygninger på Tøyen hovedgård er fra 1721. Det daværende våningshuset var trefløyet slik som i dag.

Tøyen hovedgård. Oslo Museum. Foto: Olaf Martin Peder Væring, ca. 1875.

Adelig setegård

Jens Bjelke (1580-1659), den siste rikskansleren (kongens nærmeste medarbeider), byslet både Tøyen og nabogården Kjølberg ca. 1620. Under Jens Bjelke ble gården «adelig Sædegaard» og fritatt for skatter og avgifter. Jens Bjelke oppførte den første hovedbygningen på gården. Ingen vet hvordan den så ut, men den hadde trolig tre fløyer og samme grunnplan som i dag. Jørgen Bjelke arver gården etter Jens Bjelkes død, og får i 1670 kongebrev på at han får beholde de adelige privilegiene på gården som hans far hadde hatt. Tøyen fikk med det status som adelig setegård, den eneste i Aker. Antagelig er det Jørgen Bjelke som bygget huset i 1679 etter brannen tre år tidligere. Bjelke pantsetter gården til magistratpresident Christian Stockflet for 1000 riksdaler. Da Bjelke senere ikke kan innløse panten, overdras eiendommen til Stockflet i 1695.

Tøyen ble nå gårdsbruk, bolig og landsted for en rekke av hovedstadens magistratpresidenter – tidens byrådsledere. Stockfleth familiens hundre år på Tøyen var en rik tid med utstrakt selskapelighet og sannsynligvis også en viss barokk prakt. Gården blir i Stockfleth/Schøller-familiens eie til 1776, da Maria Schøller som kalte seg "Dame de Tøyen" dør. Hun begynte utparselleringen av løkkeeiendommer fra eiendommen, noe som fortsatte under den neste eier, magistratpresident og bergassessor Wilhelm Friedrich Willemsen.

Modernisering og endring

Da Willemsen overtok gården i 1776 etter Stockflet familien, er det opplyst at den var i dårlig forfatning, og det tok lang tid å sette gården i stand igjen. Blant annet får hovedbygget nå mansardtaket*, og det plantes frukttrær og vinranker på Tøyen. Den utvendige trappen mot syd er merket W.W. 1781. Willemsen døde i 1792. I Willemsens tid ble trolig østre portstuer bygget. De to rødmalte stuene står fortsatt på det som kalles «Caltex-løkka» og fungerer som garderobes for idrettsanlegget her.

I 1793 ble gården solgt på auksjon til Jørgen Floed. Hittil hadde Tøyen, fra Jens Bjelkes tid, hatt eiere

med samfunnsposisjoner. Nå ble den kjøpt av en skipper fra Arendal som hadde tjent seg rik og kjøpte seg en kammerassessortittel**. Med Floed mistet Tøyen sine adelige privilegier.

* Mansardtak er et skråtak som er knekket i to soner, den nederste brattere og gjerne avbrutt med vinduer på den bratte delen, noe som skapte ekstra innvendig areal i loftetasjen. Taket kan være to- eller firesidig. Konstruksjonen har fått navnet etter den franske arkitekt François Mansart (1598–1666).

** Kammerassessor, også kalt kammerråd, betegnelse på et medlem av kammerkollegiet. Kammerråd ble etter hvert også tatt i bruk som ærestittel svarende til en spesiell rangklasse.

Kilder: Liv Borgen: Botanisk Hage 1814-2014, Wikipedia, Lokalhistoriewiki.no, Oslo Byleksikon, UiO, Francis Bull: Tradisjoner og minner, St. Halvard 1968

Trapp mot syd med Wilhelm Willemsens initialer. Foto: Terje Knudsen.

Tøyen Botanisk hage—artige navn på planter og trær.

Victoriahuset Botanisk hage. Victoria –vannliljen. Foto: Sigurd Johansen.

Av: Tor Kubberud

En oase midt i vårt område. «Alle» i EGT har vel vært der, en eller flere ganger. Det nærmer seg den hektiske og omfattende blomstrings-sesongen, som er i mai og juni. Botanisk hage på Tøyen er vakker året rundt. Våren kommer tidlig. Noen trær blomstrer allerede i januar, andre i februar og mars/april. De fleste plantene eksploderer i mai, og noen så tidlig som i april. Det er alltid en glede å besøke hagen. Først ute er *Virginiatrollhassel* som blomstrer allerede i januar. Det er en busk fra Nord-Kina, *Vårkorsved*, er også tidlig ute. Den kan blomstre allerede i

Lommetørkleetreet i Botanisk hage. Foto: Karin E. Arnesen.

mars, med sterk duftende, rosa blomster på bar kvist. I slutten av april danner de store, kremhvite blomstene hos *Snømagnoliaen* en hvit sky mot himmelen. *Kjempepoppelen* ved Andedammen sender

ut sin eksotiske duft fra slutten av mars og utover i april-mai. Den parfymere både hagen og hele Tøyen-området. Den vakre *Kirsebær-alleen* fra porten i Sars`gate springer ut i midten av mai. *Lommetørkle-treet* blomstrer i slutten av mai. Det står innenfor øvre port i Monrads gate. De to hvite bladene som omgir blomsterstanden lyser opp og svever som duer - eller vifter som lommetørklær i vinden. Hagens vårbloster dukker etterhvert opp i alle bed og plener. Tidlig ute er *Vårkrokus*, *Snøkløkker*, *Russeblåstjerne* og *Lerkespore*, som danner sammenhengende blomstertepper. Hjemlige vårbloster, som *Kubjelle*, *Hvitveis*, *Gulveis* og *Blåveis* lyser opp. Litt senere er purpurrøde matter av *Rødsildre* en av vårens skjønneste blomster. Deretter eksploderer

Palmehuset i Botanisk hage. Foto: Terje Knudsen.

blomstringen i alle planter, alle veier, slik at ingen lenger greier å følge med. I Oldemors hage vokser bare gamle norske hageplanter. Hagen ligger flott til på det høyeste punktet i Botanisk hage. Her er det samlet planter som har vokst på kirkegårder, i gamle hager og parkanlegg i nærmere 100 år. På bygdene ble prydplanter sjelden kjøpt. De ble delt, flyttet, byttet og gitt som gave, og fikk dermed med seg en historie på veien. Gamle hageplanter er derfor levende kulturminner. Planten *Gjerdeshatt* er høy og slank med gule blomster og trenger noe å støtte seg til. Den blomstrer i august og kalles gjerne «kys meg over gjerdet». Den er plantet slik at den henger over gjerdet ved inngangen øst i Oldemors hage. Når vinteren kommer er det tid for å trekke i hus.

Historielagets omvisning i Botanisk hage 14.august 2022.
Foto: Sigurd Johansen.

Midt på vinteren er det bare i veksthusene vi finner planter i blomst. I Victoriahuset finner vi den vakre *Victoriavannliljen*. Den er spektakulær. Det er en vannplante med store sirkelformede blader som flyter på vannoverflaten. Bladene kan bære vekten av et lite barn. Den blomstrer hele året med hvite til rosa blomster. Her er også mange arter i *orkidéfamilien* med et fantastisk mangfold av farger og utforming av blomsten. Her finnes også mange eksotiske planter med nyttevekster som vi kjenner og bruker hver dag - f. eks. *Kaffebusken* med små røde frukter og *Kakao-treet* med avlange store frukter. I Palmehuset står et utvalg av palmer og nytteplanter, som *sitrusfrukter*, *oliven*, *fiken* og *eukalyptus*. Lett gjenkjennelig er *Paradisfuglblomsten* med oransje og blå blomster som i helhet kan minne om hodet på en fugl. Den vakre *Kameliaen* blomstrer med store blodrøde blomster. I ørkenrommet finnes ulike planter i kaktusfamilien og den nyttige og populære *Aloe vera*. Det er gode skilter med navn så det er mulig å finne fram i disse veksthusene, men det tar litt tid. Hagen fylte 200 år i 2014.

Da den ble opprettet var det som en del av nasjonalbyggingen på begynnelsen av 1800-tallet. Naturvitenskapen skulle brukes til framgang for land og folk. En sentral oppgave for Botanisk hage har i alle år vært å tilrettelegge hagen og dens samlinger for forskning og undervisning i botanikk. I den senere tid har en ny oppgave vært bevaring av biologisk mangfold. Hagen har i lang tid fungert som en park og rekreasjonsområde for Oslos befolkning, og en grønn oase på Tøyen. Det er mange planter og trær i hagen, mer enn 10 000. Det er det umulig å forholde seg til - antakelig også for en botanikker som vel må spesialisere seg - tenker jeg. Så for oss vanlige besøkende må det bli andre gleder - rekreasjon og vandring i vakre omgivelser - og kanskje kombinert med litt undring over navn og plantefamilier. Det er mulig å søke kunnskap og inspirasjon om plantelivets uendelige mangfold. Botanisk hage har offisielle websider - www.nhmno.no - med opplysende informasjon. Søk på stikkord som «plantedatabasen» eller «hageutforskeren». Museumsbutikken har bøker og kart. Hagen har en venneforening - Botanisk hages venner. Foreningen støtter en rekke tiltak. Det største årlige arrangementet er Vårtreffet, som finner sted en søndag i månedsskiftet mai-juni. Her selges planter, urter og andre spesielle vekster. Vårtreffet er en familiedag med omvisning og aktiviteter.

God jakt ! Billigste sydentur går til Tøyen !!

(Kilde: «Botanisk hage. En oase i Oslo». Naturhistorisk museum, 2011).

Vårt historielag Enerhaugen, Grønland og Tøyen ønsker flere medlemmer!

I øyeblikket er vi over 180 medlemmer og voksende. Til flere medlemmer vi får—jo fler informasjonen og kunnskap spres til våre omgivelser!

Schübelers gate– kort men interessant.

Av: Tore Kubberud

Dette er en kort gatestubbe nedenfor Tøyen skole mellom Hagegata

og Jens Bjelkes gate. Den er en av de korteste i vårt område, til tross for at den er oppkalt etter den betydningsfulle og lengst fungerende bestyreren i Botanisk hage. Professor Fredrik Christian Schübeler var direk-

Gatekunst Schübelers gate. Foto: Sebastian Diaz Linnerud.

tør ved hagen i 29 år fra 1863. Han organiserte bl.a. et nettverk av forsøkshager over hele Norge for å prøve ut nye nyttevekster og deres klimatiske grenser for planteliv. Han vervet et omfattende nett av prestegårder som forsøksstasjoner, der prestefruene gjerne var de sentrale driverne. Schübeler var en folkeopplyser og utga en rekke populære skrifter om hagedyrking, og flere bøker ble oversatt til europeiske språk. Han har blitt kalt det norske hagebruks far.

Hans navn og virke lever videre den dag i dag gjennom etableringen av organisasjonen «Schübelers hager» i 2021. Det er et nettverk av forsøkshager over hele Norge for utprøving, demonstrasjon og bevaring av nytteplanter og dyrkingsmetoder av alle slag. Nettverket viderefører hagebruk i flere gamle prestegårdshager og andre velegnede steder i Norge. I alt 28 hageanlegg er nå med i nettverket.

Gatestubben består av leiegårder oppført som arbeiderboliger og en ombygd fabrikkbygning, rehabilitert til moderne leiligheter. Fabrikkbygningen i nr.

7 produserte i sin tid mineralvann, saft, maltekstrakt og karameller. Mellom gårdene på oversiden av gaten er det etablert en ganske stor uteplass

med benker og grøntareal. På den store gavlen mot uteplassen er en av Tøyens kjente veggmalerier malt. Tittelen er «Uten navn» av kunstneren Aryz. Se bildet. Schübelers gate 2 er en fireetasjers leiegård, oppført som arbeiderbolig for Kristiania kom-

mune i 1914, arkitekt var Kristen Rivertz med assistanse av arkitekt Arne Enger. Rivertz var også arkitekt for nr. 7.

Redaktørens eget forhold til Schübelers gate.

Jeg er oppvokst i Sexes gate som går parallelt med Schübelers gate på Tøyen. Fra vår bakgård hadde vi god oversikt over Schüber'n som kalte vår nabo-gate. I en periode vanket jeg i Schübelers gate 11, der jeg i 9-års alderen fikk undervisning i klarinettspill av en noe eldre Kolbjørn Bakken. Han var allerede da en god pedagog og timene ga meg en godt grunnlag for videre klarinettspilling i de neste 65 årene.

I andre enden av gaten lå melkebutikken med skiltet «S.Varner. Kolonial». Hun var moren til Frank Varner som blant annet er kjent for kleskjeden Dressmann, og internasjonalt har 1200 fysiske butikker fordelt på 5 land; Norge, Sverige, Danmark, Finland og Island. Ikke dårlig for en gutt fra Sigurds gate!

Tipper du—eller prøver du vinnerejansene i Lotto?

I fjor fikk vi nesten 3900 kroner fra Grasrotandelen i Norsk Tipping fordi stadig fler av dere har ført opp historielaget som mottager av tippemidler.

Dette er vi veldig takknemlige for!

Maria Schøller— «Dame de Tøyen»— en sterk Tøyen-beboer!

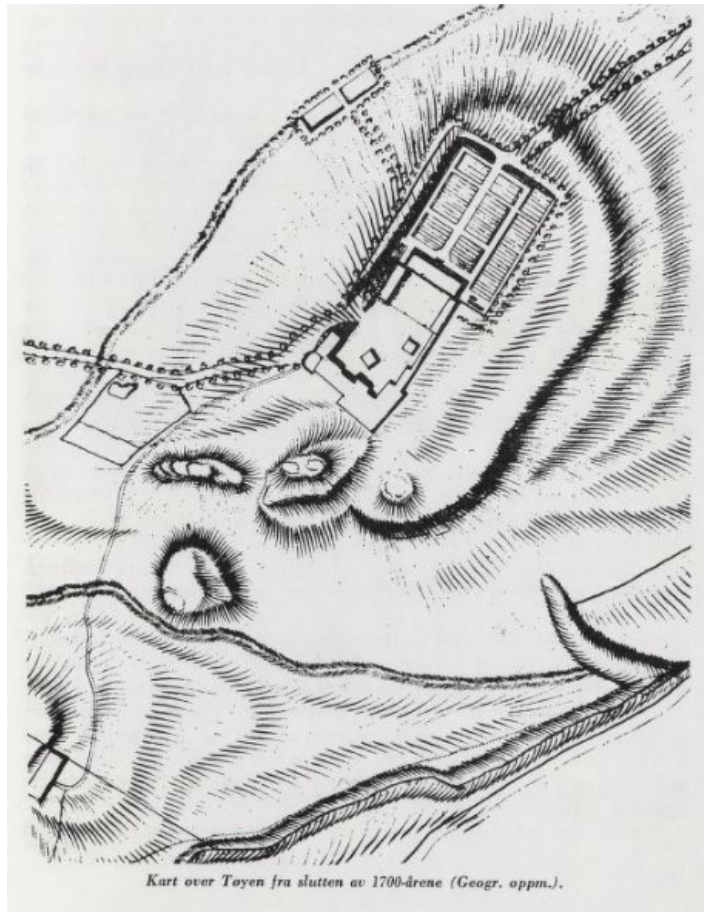
Av: Terje Knudsen

Stockfleths etterkommere bodde på Tøyen (hovedgård) i hundre år, også i årene 1722-23 da biskop Bartholomeus Deichmann eide halve eiendommen og forpaktet resten. Den siste etterkommeren, datterdatteren frøken Maria Schøller, kjøpte gården i 1752. Da skal hun alt ha bodd der i lang tid.

Arno Berg sier: «Efter fru Magdalena Stockfleths død i 1752 lar frøken Schøllers bror, konferenseråd* og berghauptmann** C. Schøller, tinglyse sin odelsrett til Tøyen. Det blir dog ikke han som kjøper Tøyen, men søsteren, som tydeligvis i mange år har bodd der. I 1754 sies det at hun har bodd der i «langsommelig tiid». Hun var datter av den kjente festningsingeniør Caspar Schøller, til sist kommandant i Fredrikstad, og Isabella Elisabeth Stockflet.

Frøken Schøller kaller seg alltid i dokumenter Maria Schøller Dame de Tøyen. Hun var kanskje forfengelig som sin slektning geheimråddinden, hun som bygget «stiftsgården» i Trondhjem.»

Maria Schøller hadde en rekke krangler med sine naboer hvor de fleste ble løst ved at det ble inngått forlik. Det var vanskelig jo for damer den gang, de måtte ha «laugverge», på en måte en formynder som skulle være med på økonomiske transaksjoner. Det lykkes Maria Schøller å bli egenmyndig uten kurator ved kongelig reskript av 7.mai 1757. Dette nevnes alltid ved tinglysning av dokumenter. Det var

Kart over Tøyen hovedgård fra slutten av 1700-årene / Geogr.oppm) Kopiert fra St. Hallvard 1968, vol 46.

ikke mange av hennes medsøstre som fikk noe slikt. Etter hva vi skal høre er frøken Schøller kommet opp i årene, hun gir seg til å beskikke sitt bo. I 1773 selger hun gården til bergassessor Wilhelm Willemsen. Det har ikke vært frøken Schøllers mening å fraflytte. Samtidig undertegnes en kontrakt om at hun, som tidligere, skal bruke begge eiendommene (Kjølberg og Tøyen) og bo der til sin død, og først

Historiebrev utgave 2022 - Årgang 3 foreligger. Dersom nye medlemmer/noen ikke har fått det i papirversjon så må de si fra. For øvrig ligger det digitalt på hjemmesiden vår under NYHETS BREV SOM "Historiesus 2022.pdf" Det koster kr 75,- i løssalg.

deretter kan salget tinglyses. Frøken Schøller lever i bare tre år. Natten til 5.mai 1776 går hun bort. Kvelden før sin død hadde frøken Schøller overlevert frøken Suhr (henne selskapsdame) sin dagbok, hvori hun på side 218 gir instruks om sin begravelse, hva de forskjellige prest, klokker og graver etc., skulle ha, hun betenkte sogar den avdøde sogneprestens enke. Det skulle tydeligvis være nokså enkelt, den med rysslær betrukne kiste ville hun merkelig nok ikke ha noen plate på, og hun hadde jo våpen å pynte med. Hun hadde deponert 400rd. Hos president Willemssen for øyemedet, det som ble til overs skulle deles mellom gårdens folk, ti i tallet. Der nevnes flere som hun betenkte, f.eks. den gamle Ingeborg som steller for Jens kusk. Husholdersken Anne Catrina Holst, var den eneste som fikk bli igjen, hun skulle passe huset hvilket skulle ryddes snarest mulig. Så tiltrer Wilhelm Willemsen gården.»

*Konferenseråd—samme som geheimeråd: Kongelig rådgiver.

** Berghauptmann: Tittel på høyere embetsmann i bergvesenet.

Kilder: Liv Borgen: *Botanisk hage 1814-2014*; Arno Berg *Den adelige sædegaard Tøyen , St.Hallvard 1968. vol 46.*

Denne staselige tofløyede døren møt bygningens gårdsrom er sannsynligvis et minne etter Maria Schøller. Foto: Terje Knudsen.

Minneord for Steinar Fløtberget.

Steinar Fløtberget gikk bort i mars 2023 etter lengre tids sykdom. Steinar gikk på Tøyen skole og etter hvert på Vahl videregående. Oslo by sto Steinars hjerte nærme. Gjennom jobb i Sporveien og som drosjesjåfør lærte han å kjenne byen som sin egen baklomme. Han hadde mange interesser, og han sto ofte vakt på Sporveismuseet. I 2019 var han med å starte Enerhaugen, Grønland og Tøyen historielag. Vi i styret lærte å kjenne Steinar som en varm, kunnskapsrik og stødig person og en dyktig kasserer. Historielaget har mistet en ressurs som det blir vanskelig å erstatte.

Vi lyser fred over Steinars minne.

Steinar i forgrunnen som interessert deltaker under EGT historielags omvisning i Botanisk hage i august 2022. Foto: Sigurd Johansen.

Fotball—den mest populære idretten

Av: Bernt Bølviken, historiker og medlem av idrettsgruppa i EGT

Del 1(Del 2 kommer i Historiebrev 3/2023)

Fotball topper lista over populære idretter i vårt område. Ved siden av fotball er også de andre lagidrettene populære. Tennis og bridge er også med, min vi finner dem lenger ned på lista.

Sterling fotballag ca. 1930. Foto: Ukjent. Oslo Museum.

Idrettsgruppa i historielaget har funnet 37 idrettsklubber i vårt område. Vi vet noe om hvilke idretter 30 av dem drev. På programmet sto totalt 19 idretter for disse klubbene. Vi kan dermed slå fast at klubbene hadde et mangfold av idretter. Det kan ikke ha vært noe problem for de som ønsket å drive sport, å finne en idrettsgren som passet. Lista over antall klubber per idrett kommer nederst i denne artikkelen.

Et viktig skille går mellom lagidretter og individuelle idretter. Fem klubber drev bare med individuelle idretter, åtte med bare lagidretter og 17 satset på begge typer. Det var med andre ord 22 klubber som

drev med individuelle idretter, mens 25 hadde en eller flere lagidretter på programmet.

De fleste lagidrettene var populære i den forstand at det var mange klubber som drev med lagidrett. Fotball topper med hele 20 klubber, bandy er nummer tre med 13, håndball nr. 5 med 10 klubber, og ishockey kommer på sjetteplass med 8 klubber. Volleyball kommer et stykke ned på lista med tre klubber.

Det høyeste antall klubber finner vi åra rundt 1930. Derfor kommer relativt «gamle» idretter lett høyere på lista enn «nyere» idretter. Dette kan i hvert fall være noe av grunnen til at volleyball kommer langt ned. Samtidig kan det også forklare at bandy kommer så høyt opp. Før 1940 og fram til ut på 1950-tallet hadde mange klubber bandylag. Men på slutten av 1960-tallet var det ikke igjen et eneste bandylag i vårt område. Da så vi aldri en bandykølle på skøytebanene. Sterling var den siste klubben som hadde bandylag, det ble lagt ned i 1967. Ishockey hadde tatt over som den store utendørs lagidretten vinterstid.

Av de individuelle idrettene kommer friidrett øverst som nummer to på lista med 14 klubber, mens ski hadde 12 klubber og kom dermed på delt tredjeplass. Når det gjelder ski, kan det se ut til at det har vært en kobling til orientering. Alle de fem orienteringsklubbene hadde også ski på programmet. Langrenn og orientering er vel skogens to idretter framfor noen, så det er ikke rart at flere klubber drev med begge disse idrettene.

Kilder og litteratur:

Arbeiderbladet 15. januar 1938, Ivar A. Johnsen: Kampen om Jordal, Petter Larsen: Med AIF-stjerna på brystet, Sven Mollkleiv: Arbeideridretten i Oslo lokalt og sentralt, Sørli idrettsforening – en AIF-klubb i utvikling – 1929-1940, Oslo-Kvikk: 50-årsberetning

Antall klubber per idrettsgrener:

Fotball 20; Friidrett 14; Bandy 13; Ski 13; Håndball 10; Ishockey 8; Boksing 4; Orientering 5; Sykkel 4; Bryting; 3; Kappgang 4; Skøyter 3; Svømming 3; Turn 3; Volleyball 3; Bridge 3; Bordtennis 3; Tennis 1; Vannpolo 1

«Riv det ned – her må det fornyelse til!»

Jo dette har vi jo ofte hørt, men hvorfor kan ikke fornyelse skje samtidig som man forsøker bevare deler av det gamle?

Kanskje er ikke huset/bygningen stilmessig «interessant», forfallet er «kommet for langt», det er bruksmessig «uhensiktsmessig eller uforvarlig» eller området må «utnyttes» bedre. Det store spørsmålet som stadig dukker opp i slike saker er om det er «bevaringsverdig».

Resultatet er at saksbehandling i det offentlige tar tid og utallige institusjoner skal uttale seg. Men noen ganger er det også private forhold som fører til at eiendommer midt i byen blir stående tomme og forfaller i flere tiår, ref Håkons gate 12. Det oppleves for de fleste av oss som både uhørt og uforståelig.

Gul og rød liste har vi hørt om. Gul liste er Byantikvarens oversikt over registrerte kulturminner i Oslo. Listen inneholder alt fra bygninger, hage- og parkanlegg, broer, veier og arkeologiske kulturminner til større by- og bygningsmiljøer. Her er link til et infoark som Byantikvaren har laget: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php?mmfileid=15758>. Store deler av historielagets områder er på den gule listen og her skal Byantikvaren alltid uttale seg i alle byggesaker som berører eiendommen. Det finnes også et kart over Oslo og her er eiendommene merket med gult, oransje og rødt. Er det merket rødt er det fredet. <https://od2.pbe.oslo.kommune.no/kart/?mode=gulliste#596941,6642882,7>

En del av disse eiendommene har vi omtalt på våre hjemmesider under AKTIVITETER/PROSJEKTER. Til de ulike sakene har vi linket til Plan og bygningsetatens/PBE hvor du kan lese deg opp på sakspapirene.

Her er det saker i EGT-området som har pågått over flere år og det kommer stadig nye til.

Smedgata 25, april 2020. Foto: Karin E. Arnesen.

- Smedgata 25: Her var det et bronsestøperi som leverte skulpturer til Vigelandsparken.
- Grønlandsleiret 28: «Plakathuset».
- Landbrukskvartalet, Schweigaardsgate 34 A-F: Norges Bondelags gamle område.

- Håkons gate 12: «Spøkelseshuset» som har stått ubebodd i mer enn 30 år.

- Tøyenbekken 12: Olav Thons eiendom som «råtner på rot».

Tøyenbekken 12. Google.

I tillegg har vi selvfølgelig det gamle Munch-museet og ikke minst hva skjer med Botsfengselet.

Heldigvis er man ikke like rivningsglad i dag som man var på 1950/60-tallet og en tid fremover. Historielaget vil gjerne bidra til å ta vare på saker vi vurderer som bevaringsverdige. Vi har vi forsøkt å orientere oss om eiendommer i vårt område, men opplever at det er mye og at alle sakene gjerne er svært omfattende. Det sier seg selv at vi har begrensede ressurser til å engasjere oss i alt. Vi gjennomfører derfor et lite minikurs 2. mai kl 16.30-18.00 for deler av styret som holdes av en representant fra Riksantikvaren. Er du interessert i å engasjere deg i tema er du velkommen til å delta. Ta kontakt med oss i styret.

Oslo, 19. april 2023/Karin Arnesen, nestleder

Smedgata 25, april 2023. Foto: Karin E. Arnesen.

Kort referat fra medlemsmøte om Kvinner i vårt område 14.mars 2023

Referat av Karin E. Arnesen

Denne gangen kombinerte vi årsmøte og medlemsmøte.

Styreleder åpnet med å fortelle at vår kasserer Steinar Fløtberget var gått bort. Forsamlingen mintes han med 1 minutt stillhet. Olav Fossbakken presenterte boken om Hersleb skole i anledning av 100-års jubileet og takket for samarbeide.

Styreleder deltok på jubileums- og lanseringsmøte på skolen dagen etter. Deretter ble det 3 korte foredrag om kvinner som hadde bodd og virket i historielagets område.

Marte Marie Ofstad fortalte om Helga Helgesen, Rubina Rana og Fernanda Nissen. Olav Rune Bastrup fortalte om Olafia Johannisdottir. Karin Arnesen viste til boken «Kvinnenes by. En feministisk guide til Oslo» som bl.a. tar for seg gater med kvinnenavn. Andre kjente og noen glemte kvinner ble også nevnt. Se hjemmesiden under Lokalhistorie/Artikler for referat og bilder.

Vi utfordrer medlemmenes skrivelyst og skriveglede

Redaksjonen utfordrer;

Som den oppmerksomme leser kanskje har observert, så er mye av stoffet i Historiebrevet skrevet av redaksjonen samt noen få andre bidragsyttere—som Jørn-Kr. Jørgensen, Erik Odgaard, Olav Rune Bastrup osv.

Vi ønsker at flere kan bidra til Historiebrevet—som kommer 6 ganger i året. Typiske temaer kan være oppvekst, familie, bygninger, opplevelser, interesser, skoleminner, fritid, idrett osv. Bilder som illustrerer artikkelen vil også være høyt verdsatt!

ENERHAUGEN, GRØNLAND OG TØYEN HISTORIELAG

Postadresse: Grønland 28, 0188 Oslo

E-post: egt.historielag@gmail.com

Org.nr.: 924 634 766

Bankkonto: 1813 31 32690

Vipps: 611188

Nettside: <https://egt-historielag.no/> Facebook: <https://www.facebook.com/EGTHistorie>